

MÓZESSY GERGELY**„Érdemei elismerésül...”
Székesfehérvári adalékok az egyházi kitüntetések pártállami befolyásolásához***Előtörténet: apáti és préposti címek a XX. század első felében*

AKATOLIKUS EGYHÁZ hagyománytisztelőjének sajátos vetülete a történelem viharaiiban elenyészett egykori egyházigazgatási egységekhez kötődő címek és rangok kitüntetésként való továbbélése. A világegyház egészére is jellemző ez – elég a címzetes püspökökre és érsekekre utalni –, de kisebb léptékben a részegyházakban is megfigyelhető. Kifejezetten magyarországi sajátosság a középkori – többnyire a török hódoltság idején elpusztult – monostorok és kolostorok apáti, illetve préposti címeinek adományozása.¹ Ennek joga a főkegyúri jog részeként hagyományosan királyainkat illette. Az 1918. esztendő azonban új helyzetet teremtett: mind a király nélküli államberendezkedés, mind az ez évben hatályba lépő *Codex Iuris Canonici* átírta a korábbi gyakorlatot. Nem csodálhatjuk tehát, hogy Magyarországon a két világháború közötti időszakban gyakorta visszatérő kérdés volt a püspökkari konferenciákon az apáti és préposti címek ügye.

A főkegyúri jog helyzetének rendezetlensége miatt a Magyar Minisztertanács 1920-ban a kanonoki és címzetes kanonoki kinevezések jogkörét – hangsúlyozottan ideiglenes jelleggel – átadta az ordináriusoknak, kérve a miniszterrel való előzetes érintkezést az egyes kinevezések kapcsán. Ezt a fejleményt az Apostoli Szentszék örömmel fogadta, de határozottan kikötötte, hogy a miniszternek csak arra van joga, hogy a konkrét jelöltre vonatkozóan politikai észrevételt tegyen, maga személyt nem nevezhet meg. E működőképesnek tűnő, kialakulóban lévő gyakorlatot kívánta kiterjeszteni a vallás- és közoktatási miniszter a címzetes apátok és prépostok kinevezésére is. 1920 márciusában 946/1920. szám alatt tett javaslatát a püspöki kar

¹ DIÓS István: Címzetes apát, címzetes prépost. = Magyar Katolikus Lexikon II. Bp., é. n. 236–237.; CSIZMADIA Andor: A magyar állam és az egyházak jogi kapcsolatainak kialakulása és gyakorlata a Horthy-korszakban. Bp., 1966. 273.

örömmel fogadta. A testület döntése ettől kezdve minden megyés püspököt feljogosított a saját egyházmegyéje területén egykor volt apátságok és prépostságok címeinek adományozására, egyszersmind lehetőséget biztosított arra, hogy a püspökök egymás között „kölcönözzenek” címeket.² A kinevezések vezetésére szolgáló *Liber regius* a minisztériumból a hercegprímáshoz került át, ezért a püspöki kar – több ízben is – elrendelte, hogy a főpásztorok jelentsék be a primásnak a kitüntetésekét,³ ami azonban gyakorta elmaradt.⁴ Az országhatáron túlra került területekre vonatkozó címek adományozását 1920-ban még nem tekintette időszerűnek a püspöki kar, 1922-ben már az illetékes ordináriusok belátására bízta ezek sorsát.⁵ Közben erőteljesen merült fel annak az igénye, hogy pontosítsák a középkori kolostorok és monostorok címjegyzékét, és igyekezzenek lokalizálni a bizonytalan címeket. Az e célból felállított egyháztörténetész-bizottság Békefi Remig elnöklete alatt – Karácsonyi János, Kollányi Ferenc, Breyer István, Dedek Crescens Lajos és Lukcsics József részvételével – 1922 őszére készítette el jelentését, mely 137 apát és 69 préposti címet sorolt fel a történelmi Magyarország területén egyházmegyei bontásban.⁶ A végeredményt köröztette a kar, de korántsem volt mindenki elégedett vele. Bár hivatalosan csak a váci püspök kérte a lista pontosítását újabb tudományos eredményekre hivatkozva 1923 őszén,⁷ később – mint a székesfehérvári példán látni fogjuk – más püspökök is kísérleteztek a jegyzékben nem szereplő címek felelevenítésével.

A kérdéskörhöz azonban nem csak az tartozott hozzá, hogy ki, milyen címre és milyen joggal nevezhet ki valakit, hanem a kitüntetettek méltóságjelvényeinek – és azok használatának – pontos körülírása is. Ezért Zichy Gyula pécsi püspök több ízben is felvetette, hogy a püspöki kar a probléma egészével, annak teljességével forduljon a szentszékhez. Társai rendre leszavazták.⁸ A püspöki kar úgy vélte, hogy az esztergomi érsek által – saját egyházme-

² CSIZMADIA 1996. 273.; BEKE Margit: A magyar katolikus püspökkari tanácskozások története és jegyzőkönyvei 1919–1944 között. (Dissertationes hungaricae ex historia Ecclesiae XII–XIII.) München–Bp., 1992. I. 51–52. Az 1920. március 17-i konferencia 9. pontja.

³ BEKE 1992. I. 59., 103. Az 1920. október 27-i konferencia és az 1922. október 11-i konferencia 4. pontja.

⁴ BEKE 1992: II. 177. Az 1938. március 16-i konferencia 17. pontja.

⁵ BEKE 1992: I. 59., 103. Az 1920. október 27-i konferencia és az 1922. október 11-i konferencia 4. pontjai.

⁶ BLANDL György: A székesfehérvári egyházmegye apáti és préposti címeinek történeti múltja. Kézirat, 1963. Székesfehérvári Püspöki Levéltár (SzfvPL) – Kézirattár – No.1677.; BEKE 1992. I. 103. Az 1922. október 11-i konferencia 4. pontja.

⁷ BEKE 1992. I. 127. Az 1923. október 10-i konferencia 17. pontja.

⁸ BEKE 1992. I. 131., 180. Az 1924. április 9-i konferencia 14. és az 1926. október 8-i konferencia 8. pontja.

gyéjére – még 1916-ban kiadott szabályozás az insigneák viselésével kapcsolatban megfelelő, és azt irányadónak tekintette a többi egyházmegyére nézve is.⁹ A testület 1921-ben is, 1924-ben is erre a határozatra utalt vissza.¹⁰ Pedig e szabályozás már a maga korában is anakronisztikus volt, hiszen nem vette figyelembe X. Piusz pápa *Inter multiplices* kezdetű 1905. február 21-i motu proprio-ját, mely erősen korlátozta a méltóságjelvények használatát. Róma szándéka az volt, hogy az egyházon belüli szentelés fokozatok nyilvánvalóak legyenek a papi öltözetről, ennek érdekében bizonyos insigneák használatát csak püspökök számára engedélyezte (pl. *baculum*), másokét látványosan egyszerűsítette. Ha valaki nem volt püspök, csak zsinóron – nem láncon – hordhatta mellkeresztjét, azt is csak ünnepélyes liturgikus alkalmakkor viselhette, ráadásul az nem lehetett korpusszal vagy ékkövel díszített.

Cesare Orsenigo apostoli nunciusnak 1927-ben szúrt szemet a jelvények viselésének magyarországi gyakorlata, amely messze nem követte a római elveket. Előbb a püspöki kar egészéhez, majd az egyes főpásztorokhoz fordult. Magát a püspök által gyakorolt kinevezés jogát is csak öt esztendőre adta meg a főpásztoroknak. Erélyes fellépésének hatására a püspöki kar sok tekintetben visszakozott: Serédi Jusztinián hercegprímás 1928. október 29-én körlevelet intézett minden címzetes apátnak és prépostnak, hangsúlyozottan figyelmükbe ajánlva az 1905. évi pápai rendelkezést. A püspöki kar engedményt csak arra nézve tudott szerezni, hogy katolikus felek esketésénél egyszerű mitrát hordhassanak az apátok és prépostok. Hiába próbálkozott hasonló engedmény megszerzésével a temetések és gyászszertartások terén; ahogy a liturgikus alkalmakon kívüli gyűrű vagy mellkereszt viselés jogát sem érte el. Eredmény volt viszont, hogy a kitüntetettek vörös gombos és vörös szegélyű reverendát viselhettek. A kérdéskör 1929-re került időlegesen nyugvópontra.¹¹ 1932 őszén konstátálta a püspöki kar, hogy a nunciustól kapott 5 éves adományozási jog lejárt. Kérvényezték annak meghosszabbítását,¹² melyet megkaptak.¹³ A méltóságjelvények használatára vonatkozó újabb korlátozások a II. Vatikáni Zsinat után születtek.¹⁴

⁹ SzfvPL – No.80A – 1916. március 22. konferencia 38. pontja.

¹⁰ BEKE 1992. I. 97., 131. Az 1921. november 16-i konferencia 35. és 1924. április 9-i konferencia 14. pontja.

¹¹ 1927 júniusától 1929 októberéig valamennyi konferencián előkerült a téma. Vö.: BEKE 1992. I. 196., 204., 213., 226., 246., 268.

¹² BEKE 1992. I. 442. Az 1927. október 19-i konferencia 4. pontja.

¹³ A konferenciákon az eredményre nincs utalás, de a fehérvári kinevező okmányok rendszeres hivatkozása a S. Congregatio Rituum 1933. november 20-i, 52-53/1932 sz. dekrétumára, illetve DIÓS é.n. 236. szerint (utalás XI. Piusz 1934. július 25-i brevétéjére) az akció sikerrel járt.

¹⁴ VI. Pál 1968. június 21-i *Pontificalis Insignia* motu proprioja; S. Congregatio Rituum 1968. június 21-i *Pontificales Ritus*, ill. 1969. április 6-i *Instructio circa vestes* dokumentumai. Székesfe-

Apáti és préposti címek a székesfehérvári egyházmegyében

Hogy milyen nagy szükség is volt a Békefi-bizottság munkájára, igen jól mutatja a székesfehérvári egyházmegyében használt címek kuszasága. Az 1917. évi schematismus 7 apáti és 4 préposti címet említ meg, ezek körül azonban oly sok volt a bizonytalanság, hogy az adott pillanatban jó részük nem is volt betöltve. A betöltött helyek birtokosai pedig kivétel nélkül más egyházmegyék papjai vagy szerzetesek voltak. A bizottság az egyházmegye területén mindössze 4 apáti – a Szent Miklósról nevezett ercsi-i, a Szent Pantaleonról nevezett ráckevei, a Mindenszentekről nevezett baracskai és a Szent Borbáláról nevezett (szent)borbála(pusztai) – és 5 préposti – Szent Miklósról nevezett (falakon kívüli) fehérvári, a Szent Péterről nevezett fehérvári, a Keresztelő Szent Jánosról nevezett zsámbéki, a Szent Lestyánról¹⁵ nevezett csóti, valamint a Megváltóról nevezett bökénysomlyói – címet látta minden kétséget kizárón bizonyítottnak és lokalizálhatónak.

Az egyházmegye kezdetben elfogadta a címek redukálását: a következő két és fél évtized schematismusaiban és egyházmegyei zsinatok törvénykönyveiben csak a fenti 9 cím szerepel. 1950 tavaszán azonban Shvoy Lajos megyéspüspök – a nagy tekintélyű Galla Ferenc egyháztörténész szakvéleményére támaszkodva – felújította a Nagyboldogasszonyról nevezett székesfehérvári préposti cím adományozását, mely az 1777-ben, a püspökség alapításakor megszüntetett Szent István által alapított társaskáptalanhoz kötődött; valamint hatáskörébe vonta a Szent Miklósról nevezett szigetmonostori préposti cím adományozását, melynek lokalizálásához a legfőbb érvet maga a község neve szolgáltatta.¹⁶ Ettől az időponttól kezdve tehát már 11 címet tartott látókörében a püspök, ezek tűnnek fel az egyházmegye névtáraiban is, igaz: a csóti prépostság titulását 1952-től Szent Eusztach-ként tartották nyilván. 1956-ban ugyan Potyondy Imre helynök tett kísérletet egy almási (Almas, Almask, Almad...) cím egyházmegyei Magyaralmáshoz kötésére, de sikertelenül.¹⁷

1963 tavaszán a székesfehérvári Országos Papi Otthon egyik nyugalmazott pécsi egyházmegyei lakója, Blandl György juttatta el tanulmányát Shvoy püspökhöz, melyben a Békefi-bizottság által elismert 9 középkori monostorra és kolostorra vonatkozó történeti adatokat gyűjtötte csokorba. A

hérvárott minden 1969 utáni kinevezés okiratában hivatkoznak ezekre. Vö.: SzfvPL – No.7231 csomó.

¹⁵ Az egyéb védőszentekről lásd az archontológiához fűzött magyarázatot.

¹⁶ SzfvPL – No.7231 – 1500, 1501, 1593/1950.

¹⁷ SzfvPL – No.7231 – Sz.N./1956.

püspök megköszönte a munkát és elhelyeztette azt a levéltárban, de különösebb hatása nem volt.¹⁸ A főpásztor – Kuthy Istvánnak, az egyházmegye nagyrabecsült történészének halála után – 1966 decemberében azonban megbízta egyik jó történétírói vénájú papját, az egyetemi magántanári címmel is rendelkező Pelsőczy Ferencet, hogy igyekezzék felülvizsgálni az egyházmegye által használt címeket. *„Kedves Fiam! Összeállítottam a bazilika altemplomának sírfeliratainak jegyzékét, és abból több olyan apáti és prépost cím került elő, melyeket jelenleg már nem használunk. Viszont az 1940-ben kiadott Schematismusunk is hozza ezeket a címeket, sőt még többet.”* – írta a püspök.¹⁹ Pelsőczy Ferenc 1967 tavaszán készült el munkájával. Előszavában érdekes historiográfiai adalékként ismertette a korabeli közvélekedést arról, hogy a Békefi-bizottság miért törekedett az elfogadott címek mennyiségének minimalizálására. Majd a ráckevei és ercsi-i címekhez olyan adatokat hozott, melyek az ismerteken túl más titulusra is, esetleg más egykori szerzetesházra utaltak, további hat kolostort igyekezett az egyházmegyébe lokalizálni, és hozzászólt az újabb adatok alapján három – egyébiránt használt – titulus történetéhez is.²⁰ Bár Pelsőczy munkáját Shvoy Lajos nagyra tartotta, újabb címeket már nem vezetett be vagy újított fel. Így egészen az 1993. évi egyházmegyei határrendezésig változatlanul 4 apáti és 7 préposti címmel gazdálkodhatott a mindenkori fehérvári püspök. A határrendezéskor – az érintett területtel együtt – a székesfehérvári egyházmegye elveszítette a szigetmonostori préposti cím adományozásának jogát; megkapta viszont a majki prépostságét és a vértesszentkereszti apátságét.²¹

A XX. század második felében az apáti vagy préposti címet a székesfehérvári egyházmegyében a kitüntetett személy csak az esetek mintegy 80%-ában viselte haláláig. A többiek korábban lemondtak róla elérve a székeskáptalan valamely kolumnáris kanonoki stallumát. E négy stallum birtokosa ugyanis 1938-tól automatikusan apostoli protonotáriusi címet

¹⁸ SzfvPL – No.7231 – Sz.N./1963.

¹⁹ SzfvPL – No.7231 – Sz.N./1966. A püspök régi kanokok felsorolásakor említett címekre gondolhatott, Vö.: Schematismus venerabilis cleri dioecesis Albaregalensis ad annum Domini MCMXL ab erecta sede episcopali 163. Székesfehérvár, 1940. 10–13.

²⁰ PELSŐCZY Ferenc: Középkori monostorok a székesfehérvári egyházmegye területén. Kézirat, 1967. SzfvPL – Kézirattár – No.1689/a.

²¹ A más egyházmegyébe került címekről való rendelkezés joga a püspöki kar megegyezése értelmében fokozatosan – a címek megüresedésekor – kerül át új birtokosához. Jelen tanulmány írásakor az esztergom-budapesti főegyházmegyéhez került szigetmonostori címet még székesfehérvári adományozott viseli (Lauber Benedek); míg a győri egyházmegyéből címzetes prépostként inkardinált Nagy László címcseréjén megkapta az egyházmegyébe átkerült majki címet. Az 1998. és 2001. évi névtárban feltűnő további címek nem az egyházmegyéhez kötődnek, hanem az itt szolgálatot teljesítő idegen egyházmegyés papok személyéhez.

nyert el, amely – pápai kitüntetés lévén – magasabb rangúnak számított az apáti és préposti címeknél.²² Az 1945–90 közti korszakban mindössze két olyan esetről tudunk, amikor a lemondás rendje valamiképpen megkérdőjeleződött – de a szokásjog mindig erősebbnek bizonyult a kurrens érveknél. 1965 decemberében Büttner Ferenc csak kifejezett felszólításra vált meg apáti címétől, lemondó nyilatkozatának záradékában pedig kifejtette, véleménye szerint a személynek szóló apáti cím magasabb rendű a hivatali méltósághoz – kanonoki stallumhoz – kötött, nem névszerinti protonotáriusi rangnál.²³ Tíz esztendővel később a székesegyház plébánosa, Tölgyes Kálmán próbálta elérni, hogy a káptalanon belüli előreléptetési rendet figyelmen kívül hagyva valamely alsóbb stallumban maradjon, hogy fehérvári préposti címétől ne kelljen megválnia. Nem járt sikerrel.²⁴

Jogi környezet a diktatúrában

Mint láttuk, sokáig a főkegyúri jog részeként 1918-ig az uralkodó maga rendelkezett a préposti és apáti címekről. Az egyházmegyék főpásztorai csak 1920 után nyerték el az általános jogot papjaik kitüntetésére. A kinevező okiratokban igen hangsúlyos szerepet kapott ennek egyházi megalapozása. A püspököknek azonban a konkrét személyek kiválasztásánál nem volt teljességgel szabad kezük. Meg kellett szerezniük a vallás- és közoktatásügyi minisztérium hozzájárulását az egyes kinevezésekhez. Ez többnyire formális, gyors levélváltással, gyakran „csomagban”, egyszerre több személy számára történt meg. A minisztérium hozzájárulásának iktatószáma 1938-1945 között a kinevezési iratokba is bekerült.²⁵ Székesfehérvár esetében nincs tudomásunk semmiféle konfrontációról az államhatalommal e kérdésben. A második világháború után a kinevező iratokból teljességgel eltűnt bármiféle világi hatalomra való hivatkozás,²⁶ 1950-től pedig az ismertetett 946/1920. számú VKM álláspontra való utalás került be, amely általános érvényű, nem a konkrét személy véleményezése.²⁷

A kommunista államhatalom 1951-ben teremtette meg a szervezeti és jogi alapjait az egyházak kontrolljának. Grósz József kalocsai érsek letartóztatásának másnapján, 1951. május 19-én jött létre az Állami Egyházügyi Hivatal,

²² SZARKA Géza: A székesfehérvári belvárosi plébánia története. Székesfehérvár, 2003. 58.

²³ SzfvpL – No.7231 – Sz.N./1965.

²⁴ SzfvpL – No.7231 – 603/1975.

²⁵ SzfvpL – No.21 – 1896/1938; No.7231 – 2600, 2606/1940; 258/1943, 1789/1945.

²⁶ SzfvpL – No.7231 – 1449/1945, 3816, 3817/1949.

²⁷ SzfvpL – No.7231 – 1500, 1501/1950.

az a hivatalos végrehajtó szervet, amelyen keresztül a pártállam az egyházak mindennapi életét ellenőrizte és korlátozta.²⁸ Jogszabályi alapot pedig az Elnöki Tanács 1951. július 4-én megjelent 1951:20. számú törvényerejű rendelettel teremtett, amely 1946. január 1-jei, visszamenőleges hatállyal állami hozzájáruláshoz kötötte a korábban a főkegyúri joghoz tartozó „egyes egyházi állások” betöltését. A rendelet 1.§-a szerint: „Érseket, címzetes érseket, püspököt, segédpüspököt, főapátot, apátot és szerzetesrendi tartományfőnököt Magyarország területére csak a Népköztársaság Elnöki Tanácsának előzetes hozzájárulásával lehet kinevezni.”²⁹ A rendeletalkotók figyelme tehát csak a tényleges egyházi pozíciókra terjedt ki, a kitüntetésekre nem. (Érdekes módon, amikor Kossa István, az ÁEH elnöke 1951. július 9-én jelentést kért az 1951:20. számú rendelet hatálya alá tartozó kinevezésekről a székesfehérvári egyházmegyétől, a püspöki aula egy segédpüspöki kinevezésen túlmenően egy kanonoki címről is hírt adott. Az egyéb kitüntetésekéről hallgatott.³⁰) Az állami kontrollt az 1957. március 24-én hatályba lépett 1957:22. számú törvényerejű rendelet fokozta. Ekkor – nyilvánvalóan az 1956 őszén és telén, az ÁEH időleges megszüntetése után úgymond „önkényesen” történt főpapi intézkedések retorziójaként – ismét visszamenőleges, ezúttal 1956. október 1-jei hatállyal kötötte állami hozzájáruláshoz a hivatalviselést. A korábban is felügyelet alatt tartott kinevezéseken túl új elemként a kanonoki, helynöki, irodaigazgatói és esperesi hivatalokat, a városok és járási székhelyek plébánosi kinevezéseit, valamint az oktatáshoz kötődő pozíciók (teológiai tanárok, szemináriumi előljárók, iskolaigazgatók) betöltését vonta ellenőrzése alá a hatalom.³¹

A mindennapi gyakorlatban azonban az Állami Egyházügyi Hivatal túlnyúlt az egyházat amúgy is gúzsba kötő jogszabályi határon. Cenzúrárt alkalmazott, maga javasolt dispoziciókat, tiltott vagy tiltatott el papi funkciók gyakorlásától lelkészeket, a püspöki aulák pedig jelenteni kényszerültek a fentiekben túlmutató személyi változásokat is (káplánok, falusi plébánosok, püspöki titkárok, szertartók) – igaz, csak „tudomásulvétel végett”. A püspökök esetleges ellenkezését pedig gyorsan letörték, akár adminisztratív rendőri intézkedésekkel is. E tapasztalatok ismeretében egyáltalán nem csodálhatjuk, hogy – noha betűje szerint egyik jogszabály sem adott lehetőséget rá – az ÁEH befolyásolni kívánta az egyház kitüntetési gyakorlatát is.

²⁸ BALOGH Margit–GERGELY Jenő: Egyházak az újkori Magyarorságon 1790–1992. Kronológia. Bp., 1993. 295.; LÉNÁRD Ödön–TÍMÁR Ágnes–SZABÓ Gyula–SOÓS Viktor Attila: Utak és útvesztők. Bp., 2006. 184–186.

²⁹ Magyar Közlöny, 1951. évi 101. szám. (július 4.); BALOGH–GERGELY 1993. 296–297.

³⁰ SzfvPL – No.7470 – 1729/1951.

³¹ BALOGH–GERGELY 1993. 317., SzfvPL – No.7470. – Sz.N./1957.

Így már 1952-től megjelent a fehérvári kitüntetések szövegében az „Állami Egyháziügyi Hivatal hozzájárulásával” formula,³² mely csak 1963-tól tűnt el az okiratokból³³ – miközben az engedélyeztetés folyamata továbbra is zajlott a háttérben, sőt: 1965-ben maga a püspök minősítette az 1957-es törvényerejű rendelet hatálya alá tartozónak a kinevezéseket az ÁEH elnökéhez írt levelében.³⁴ Az 1969-ben az egyházmegye irányítását – apostoli kormányzóként – átvevő Kisberk Imre aulája új formulát dolgozott ki a kitüntetések megszövegezésére. „A főkegyúri jog szünetelvéen, annak gyakorlása az államhatalommal történt megegyezés értelmében az általános egyházjog előírásainak megfelelően e kérdésben a püspök kormányzati jogkörébe utaltatott. A püspök a kormányzati hatalom és jogok teljes birtokában...” cselekedett – önnön megfogalmazása szerint – Mátyás Kálmán kitüntetésekor³⁵; ám már egy évvel később a mondat igazi paradoxonként már így került bele Pelsőczy Ferenc okiratába: „A kormányzati jogok teljes birtokában, az Állami Egyháziügyi Hivatal sz. hozzájárulásával”.³⁶ Ez 1975-től a csak alig enyhébb „az Állami Egyháziügyi Hivatallal egyetértésben” formára szelídült.³⁷ A állam – vagy bármely szervének – említése ismételten csak 1983-ban tűnt el az okiratokból.

Néhány diktatúra által kierőszakolt székesfehérvári kinevezésről

A legkorábbi nyoma Székesfehérváron annak, hogy a hatalom az egyházi kitüntetések világába is benyomulni készült, egy 1952. december 1-jén készült kimutató az egyházmegye dignitásairól – mely a püspöki levéltárban az ÁEH-ra vonatkozó irategyüttesben található.³⁸ Elhelyezése arra utal, hogy a dokumentum az ÁEH helyi előadójának szóbeli utasítására született. A szöveg felsorolja az egyházmegye kanonokjait, címzetes kanonokjait, címzetes apátjait és címzetes prépostjait, megadva kinevezésük évét és jellegét (pápai vagy püspöki) is.

Hamarosan kiderült, hogy az ÁEH számára ekkor az idegen egyházmegyéből Fehérvárra hozott békepapok: Pajtényi László templomigazgató és Tökölyi István püspöki irodaigazgató pozíciójának valamilyen püspöki kitüntetéssel való megerősítése volt fontos. Mivel Pajtényi végül címzetes kanonokságot kapott, a továbbiakban Tökölyi István személyére koncentrálnunk.

³² SzfvPL – No.7231 – 2005, 2042/1952.

³³ SzfvPL – No.7231 – 1739/1963.

³⁴ Vö.: SzfvPL – No.7231 – 1679/1964, 389/1966, 7354/1966.

³⁵ SzfvPL – No.7231 – 1052/1969.

³⁶ SzfvPL – No.7231 – 1411/1970. A levéltárban őrzött másodpéldányban ki van hagyva a hely a hozzájárulás iktatószámának, de nem vezették rá.

³⁷ SzfvPL – No.7231 – 613/1975.

³⁸ SzfvPL – No.7470 – Sz.N./1952.

Tökölyi István

A váci egyházmegyes, Székesfehérváron gyökértelennek számító, alkoholista békepapot 1951. júliusában, a háziórizetben lévő Shvoy Lajos püspökkel nevezették ki az aula élére, és egyáltalán nem élvezte a papság bizalmát.³⁹ Nem tudni, hogy kitüntetése érdekében pontosan milyen eszközökkel gyakorolt a hivatal nyomást Shvoy püspökre – mindez szóban történhetett. Arról azonban ékesen tanúskodnak írott források, hogy a püspök nem önszántából cselekedett.

1952. december 1-jén, az említett kimutatás elkészültekor két tényleges és három címzetes kanonoki cím sorsa volt rendezetlen, a többi be volt töltve. A hónap folyamán azonban két préposti cím is megüresedett: Braun Gyula 1952. december 17-én bekövetkezett halálával,⁴⁰ illetve a már nyár közepe óta örkanonoki – így apostoli protonotáriusi – rangban lévő Hajós József – némiképp megkésétt... – hivatalos lemondásával, melyről táviratilag értesítette az aulát.⁴¹ Shvoy Lajos december 25-én előbb kedvelt papját, Vajk Gyula bodajki esperesplébánost tüntette ki az egyik felszabadult címmel, majd Szilveszter napján írta csak alá az irodaigazgató kinevezését a székesfehérvári Szent Miklós prépostság címére.⁴²

A késlekedésen és időzítésen túl a két okirat megszövegezésének apró eltérései is pontosan tanúskodnak a viszonyokról. Vajk Gyula okiratában az alábbi formában találkozhatunk a hatalommal: „*az Állami Egyházügyi Hivatal hozzájárulásával*” (történik a kinevezés); Tökölyi Istvánéban pedig a szókimondó „*az Állami Egyházügyi Hivatal előterjesztésére és hozzájárulásával*” alakban.⁴³ Még ennél is szembetűnőbb azonban, hogy Vajk Gyula okirata – a szokásoknak megfelelően – tartalmaz egy rövid laudációt („*példás papi élete és*

³⁹ SzfvPL – No.7211 – 1720/1951. Személyéről lásd SHVOY Lajos: Önéletrajz. Szerk. Mózessy Gergely. Székesfehérvár, 2002. 94–95. és VAJK Gyula: Visszaemlékezéseim Shvoy Lajos püspök atyámra (1933–1968). Kézirat. Hegykő, 1991. SzfvPL – Kézirattár, No.1751/1. 48–49.

⁴⁰ *Katalogus venerabilis cleri Albae Dioecesis Albaregalensis Anno 1955 m. decembris ab erecta sede episcopali 178.* Székesfehérvár, 1955. (továbbiakban: KATALOGUS 1955) 28.

⁴¹ FORINTOS Attila: A székesfehérvári székeskáptalan. Adattár 1777–2004. Székesfehérvár, 2005. 174.; SzfvPL – No.7231 – 2042/1952.

⁴² SzfvPL – No.7231 – 2005, 2042/1952.

⁴³ Hasonló különbségtétel figyelhető meg Pajtényi László és Babics György ugyanakkor kelt címzetes kanonoki kitüntetésénél. Babics a „*az Állami Egyházügyi Hivatal hozzájárulása után*”; a veszprémi egyházmegyes Pajtényi „*az Állami Egyházügyi Hivatal kérelme és előterjesztése [...] után*” kapta címét.

buzgó lelkipásztori munkájának elismeréséül”), Tökölyi Istváné viszont mindenféle méltatást nélkülöz.⁴⁴

Az irodaigazgatónak hivatalánál fogva legalább látnia kellett mindkét dokumentumot – ha nem egyenesen neki kellett megírnia azokat a püspök iránymutatása alapján. A különbséget tehát biztosan érzékelte, tehetetlen dühe Vajk Gyula ellen fordult, aki egyébként saját préposti beiktatására meg sem hívta. Bosszúból Tökölyi azt terjesztette, hogy Bodajkon nem is préposti beiktatás, hanem titkos püspökszentelés történt. Ennek gyanúja az ÁEH-ban is felmerült, mi több: állambiztonsági források is megőrizték ezt a vélekedést a „kriptokommunista” kifejezés mintájára – ám azt eltorzítva – „kripton püspök”-séget emlegetve.⁴⁵

Elhatalmasodó alkoholizmusa, botrányai miatt Tökölyi István személye 1953-ban már az ÁEH számára is tarthatatlan volt. Shvoy Lajos elcsapásának hátterét így elevenítette fel önéletírásában: „*Egy kellemetlen incidens kapcsán – amikor Tökölyi István az ÁEH által kinevezetett irodaigazgató kissé boros fővel elvette a Ketter-éterem cigányprímásának hegedűjét, s maga hegedült tovább – a püspök kérte elhelyezését. Az ÁEH elnöke azonnal teljesítette kérését.*”⁴⁶ Tökölyi így elkerült az egyházmegyéből, Kerekegyháza plébánosa lett. Irodaigazgatónak csak békepapot volt hajlandó elfogadni az ÁEH,⁴⁷ így végül Mórász Pált nevezte ki a püspök 1953. december 15-én.⁴⁸

Mórász Pál

Mórász Pál lovasberényi plébános már 1950-ben, indulásakor csatlakozott a papi békemozgalomhoz, szinte elsőként a székesfehérvári egyházmegye papjai közül.⁴⁹ 1951. augusztusában már a mozgalom Fejér megyei bizottságnak elnökévé választották. Ez természetesen gyors karriert hozott számára: 1952 decemberében címzetes kanonokságot nyert, 1953 nyarán bekerült Székesfehérvárra, a püspökséggel szemben lévő egykori ferences templom templomigazgatója lett, majd decemberben – Tökölyi után – irodaigazgató.

⁴⁴ SzfvPL – No.7231 – 2005, 2042/1952., VAJK 1991. 49–50. Vajk Gyula visszaemlékezésében némiképp eltúlozza a két irat közötti különbséget.

⁴⁵ Bodajki Plébánia Irattára. Historia Domus 151–152.; Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára (ÁBTL) – 3.1.5. O–11969: 47., 76.; VAJK 1991. 50.

⁴⁶ SHVOY 2002. 117.

⁴⁷ SzfvPL – No.6243 – 2005/1959. (Shvoy Lajos levele Grósz József kalocsai érsekhez, 1959. szeptember 3.)

⁴⁸ SzfvPL – No.7122 – 1268/1953.

⁴⁹ ORBÁN József Gyula: Katolikus papok békemozgalma Magyarországon 1950–1956. Bp., 2001. 198–199.

1955-ben ezen funkciói mellett a székesegyház plébánosa is lett, valamint kanonoki címet nyert.⁵⁰

Személyiségének, működésének megítélése korántsem egyértelmű. A visszaemlékezők csaknem mindegyike kiemelte kivételes szellemi adottságait, remek diplomáciai érzékét, jó tárgyalókészségét, általános jól informáltságát. Püspöke, Shvoy Lajos élesen és következetesen szemben állt az államhatalommal, ami gyakran az egyházmegye működőképességének teljes ellehetetlenítésével fenyegetett. A nyilvánosan az államhoz húzó oldal élén álló Mórász Pál – felhasználva összeköttetéseit – gyakran mozdított el a holtpontról ügyeket, szerzett meg vagy szivárogtatott ki létfontosságú információkat a püspök és a segédpüspök számára. Még az emlékiratában a békepapokat szenvedélyesen ostromozó Vajk Gyula is így fogalmaz róla: *„tárgyilagosan meg kell örökítenem: egyházas érzülete csorbítatlan maradt. [...] Kiváló „szaglóérzéke” volt. Amit azonban megszagolt, arról a Püspök atyát bizalmasan, de igen pontosan tájékoztatta. Ezt elévülhetetlen érdemének tudom be.”*⁵¹ Mórász térvesztései idején képes volt visszakozni, és elfogadta az egyházi felsőbbség legfontosabb döntéseit – kisebb kérdésekben azonban sértett hiúságában szembeszállt püspökével. Levélváltásaik ennek ellenére a köteles tiszteletadáson túlmutató kölcsönös ragaszkodást is kifejeznek.⁵²

Mórász Pál feltétlen megbecsülést csak az állami oldaltól kapott. Paptársai nem bíztak meg benne. Sőt: *„a nép sehol sem szerette igazán”* – állította róla egy „Kálmáncsai”, majd „Pál” fedőnéven ügynökjelentéseket adó paptársa. Az ügynök Mórászra vonatkozó további megjegyzései is kifejezetten érdekesek, de nem téveszthetjük szemünk elől, hogy saját ambíciói (karriervágya) miatt személyében vetélytársat látott, így igyekezett jelentéseiben alakját befeketíteni. Több ízben kiemelte Mórász modortalanságát, erőszakosságát és anyagias voltát. Találónak érezzük azt a jellemzését, amely a békepapságáról szólva tömören így fogalmaz: *„Nem teljesen érdekből, de nem is teljesen meggyőződésből tagja a mozgalomnak.”* Kissé túlzónak tekinthetjük viszont azon megállapítását, amely szerint Mórász Pál, mint a papi békebizottság elnöke *„ebben a megbízatásában is diszkvalifikálta a mozgalmat durva és neveletlen*

⁵⁰ FORINTOS 2005. 182. Címzetes kanonokságához: SzfvPL – No.7228B – 2004/1952. A ki-nevezési irata azonban nem maradt fenn, csak a vele együtt kitüntetett Babics György és Pajtényi Lászlóé. Így nem tudjuk, melyik szövegverzióhoz áll közelebb az övének szövege, azaz az ÁEH-nak kitüntetésében mekkora szerepe volt. Vö. 43. lábjegyzet.

⁵¹ Tóth István, Horváth Imre, néhai Horváth László személyes közlései, továbbá VAJK 1991. 94–95.

⁵² SzfvPL – No.6243 csomó iratai.

*modorával, még el nem fejtett múltjával és a gyűléseken mondott langyos és tartalmatlan, sőt végtelenül unalmas beszédeivel.*⁵³

(Itt kell hangsúlyoznunk, hogy Mórász Pál a szakirodalomban felmerült ügynöki volta nem bizonyítható. Maga a feltételezés onnan eredt, hogy egy állambiztonsági forrás kissé pontatlanul fogalmazza meg az „Aspiráns” fedőnevű ügynök kilétét, beosztását „irodaigazgató és titkár” titulussal rögzítve. E szöveg azonban rögzíti „Aspiráns” életkorát is, mely nem egyezik meg Mórászéval; egyezik viszont a korabeli püspöki titkárával, aki azonban irodaigazgatói tisztet soha nem viselt. Ugyanezen dosszié más részén „Aspiránsról” személyét egyértelműen beazonosító életút-ismertetést találunk.⁵⁴ A szakirodalom azonban automatikusan a magasabb beosztáshoz kötötte „Aspiráns” kilétét – tévesen.⁵⁵)

1956 októbere után az egyházon belüli erőviszonyok is látványosan megváltoztak. Az Állami Egyházügyi Hivatal időlegesen tetszhalott állapotba került. Már a forradalom leverése után, de a még élvezett intézkedési szabadságban Shvoy Lajos püspök megszüntette a kényszerdispozíciókat. 1956 decemberében hazarendelte Székesfehérvárra az állam által Dunabogdányba száműzött segédpüspökét, Kisberk Imrét, és rábízta – az eltávolítása előtti állapotot helyreállítva – a székesegyházi plébánia vezetését; irodaigazgatónak pedig az 1946-52 között bebörtönzött Bejczy Gyulát tette meg. Mórász Pál mindkét hivatalától azonnal megvált 1956. december 8-án, s maradt pusztán templomigazgató.⁵⁶

Mire az állam kezdett volna 1956 után ismét erőre kapni egyházi kérdésekben is – Kisberk Imre segédpüspököt például minden papi szolgálattól eltiltva ismét kitiltották Fehérvárról 1957. január 25-én –, addigra a Vatikán teremtett merőben új helyzetet. „*A római Sacra Congregatio Concilii 1957. január 21-én 20.504/D. szám alatt decretumot bocsátott ki, amelyben az ÁEH kívánságára kinevezett vikáriusokat, irodaigazgatókat – azzal az indoklással, hogy „kinevezésük az egyházi törvényekkel nem volt megegyező, működésük pedig nem az eddigi szokásos módon történt” – állásuk további gyakorlásától eltiltotta. Őket a püspöki irodai, kanonoki, székesegyházi plébánosi, esperesi, teológiai tanári és előljárói, valamint Budapesten és a püspöki székvárosokban plébánosi tisztségre alkalmatlanoknak (inhabilisnek) nyilvánította. Ezekre az állásokra a Szentszék előzetes hozzájárulása*

⁵³ ÁBTL 3.1.5 M-37067 „Pál” 34.; M-37067/1 „Pál” 47, 71.; M-37067/2 „Pál” 200–201.

⁵⁴ ÁBTL 3.1.5 O-14963/1 „Canale”, 330., ill. 294-297. Előbbi idézi KISZELY Gábor: Állambiztonság (1956–1990). Bp., 2001. 114.

⁵⁵ Pl. TOMKA Ferenc: Halálra szántak, mégis élünk! Egyházüldözés és az ügynökkérdés 1945–1990. Bp., 2005. 308–309.

⁵⁶ SzfvPL – No.7211 – Sz.N./1956.; MÓZESSY Gergely: A székesfehérvári székesegyház fél évszázada. Történelmi vázlat. = SZARKA 2003. 410–411.

nélkül nem nevezhetők ki a jövőben.” – emlékezett vissza Shvoy Lajos a történetekre. A római dekrétum szövege 1957. február 15-én jutott el a főpásztorhoz.⁵⁷ A székesfehérvári egyházmegyében a rendelkezés – a decemberi személyi változások miatt – gyakorlatilag már csak Mórász Pált érintette; s őt is csak kanonoki méltóságában, valamint karrierje kilátásai tekintetében. Mórász Pál alávetette magát a döntésnek. Kanonoki címéről ugyan nem mondott le, de a káptalan összejövetelétől távol maradt.⁵⁸

Az állam természetesen nem nézte tétlenül a lojális békepapi gárda megszégyenítését. Hosszú tárgyalássorozat következett érdekükben az egyes püspökökkel, változatos hangnemben és arzenállal. A fehérvári püspöki aula teljes levélcenzúra alá került, a püspököt néha internálással fenyegették, máskor Kisberk Imre és más internáltak hivatalba visszaengedésével kecsegtették. Az ÁEH mindenképp Mórász Pál irodaigazgatói kinevezését akarta elérni, de a dekrétum értelmében a püspök csak Róma engedélyével tehetett ilyen lépést. Miután az év nyarán az egyházmegye másik – dekrétum által nem sújtott – tekintélyes békepapja, Potyondy Imre a Központi Szeminárium rektora lett, a püspöktől az ÁEH már Mórász Pál helynöki kinevezését kérte. De ez is csak Róma engedélyével volt lehetséges. Mivel Kisberk Imre segédpüspök helyzetének rendezése ekkor reális ellenértéknek tűnt, 1957. május 9-én a püspök Rómához fordult, és ismertette a helyzetet kérte a hozzájárulást. *„Június 22-én 24.802. szám alatt megjött a Congregatio-tól a válasz, hogy „az ottani rendkívüli helyzetre való tekintettel a kérést nem tartja a Congregatio teljesíthetőnek.”*” – emlékezett a püspök.⁵⁹

Augusztusban Shvoy Lajos püspök olyan intézkedéseket kívánt tenni Mórász Pál (és Kisberk Imre...) helyzetének rendezése érdekében, melyek elmentek a dekrétum által szabott határokig. Mivel Mórász tényleges kanonok nem lehetett, fel kívánta újítani korábbi címzetes kanonokságát; és – ha már plébános nem lehetett – a korábban nem létező „székesegyházi templomigazgató” címet is kiötlötte számára. Mórász azonban ezeket nem fogadta el. Mint az ÁEH elnökének írt magyarázatában részletesen kifejtette, a ferences templomigazgatóság tényleges címe számára elegendő, a kanonokságról pedig így vélekedett: *„Egy cím- és rangsorban elért fokot már elvi álláspont[ból] és önértékből sem cserélhetek fel ugyanazon címsorban alacsonyabb ranggal: a tényleges kanonokságot a címzetes kanonoksággal. A székesegyházi tényleges*

⁵⁷ SHVOY 2002. 131. Vö.: Acta Apostolicae Sedis, An. et vol. XXXIX. (1957). No.1. 38–39. Vélelmezhető, hogy az 1957:22 tvr.-ben felsorolt, állami hozzájáruláshoz kötött méltóságok körének megállapításakor a vatikáni dekrétum volt a mérvadó az állam számára!

⁵⁸ SHVOY 2002: 131., Magyar Országos Levéltár (MOL) XIX–A–21–a – Sz – 275/1957/Eln. 6.

⁵⁹ SHVOY 2002. 132–133., SzfvPL – No.6243 – 2005/1959 csomóban; FORINTOS 2005. 165.

kanonokságra a Püspök Úr szabadon és személyesen nevezett ki, én ahhoz tartom magam, ha Róma jelenleg inhabilissá is tette azt számomra többi társammal együtt. Ebben a címben meg kell várni, [-] ha a jelek szerint sokáig is – amíg Róma más álláspontot foglal el a püspökök ismételt és ismételt folyamodására. Végeredményben a jelen pápa sem él örökké, és már elvileg sem lehet megalkudni azzal, hogy az egyszer szabályosan juttatott címet és tényleges rangot feladja az ember. [...] Ezért írtam a Püspök Úrnak, hogy kanonoknak tartom magam. Tehát nem kell alacsonyabb címmel pótolni. Az én esetemben más címzetes cím, apáti vagy préposti pótolhatja és egészítheti ki a szünetelő tényleges címet.” Természetesen hozzáfűzte: „Nem mintha én túlzottan ragaszkodnék valamely címhez, de ha a dolgok rendje már így van, ezt az álláspontot kell elfoglalnom.”⁶⁰

Az érintett tehát maga vetette fel – ha óvatos formában is – egyházi kitüntetését. A diktatúra ekkoriban maga is igyekezett – állami – kitüntetésekkel „megalázott” békepapjainak renoméját helyreállítani: Potyondy Imre, a leváltott székesfehérvári helynök például a Magyar Népköztársaság Zászlórendjének IV. fokozatát nyerte el ez évben.⁶¹ De a rendszer nem idegenkedett az egyházi rangok igénybevételeitől sem, sőt: Mórász Pál esetében az ÁEH kifejezetten presztízs kérdést csinált a megálmódott méltóság megszerzéséből. Shvoy Lajos püspök erre így emlékezett: „Újabb kívánság volt Mórász címzetes préposti kinevezése, aminek fejében újra kilátásba helyezték Kisberk segéd-püspök rehabilitását, Bejczy és Halász visszahelyezését,⁶² valamint az összes függő kérdések rendezését. A békesség és Kisberk püspök úr érdekében Mórász Pál préposti címet kapott, a függő ügyek rendezéséből azonban nem lett semmi, mert utólag az ÁEH lekicsinyelte a préposti kinevezést.”⁶³ Mórász kinevezése 1957. december 31-én kelt.

Csakhogy ekkor üresedésben lévő préposti cím nem állt rendelkezésre. Shvoy Lajos püspök így írásban szólította fel Tökölyi Istvánt, hogy mondjon le rangjáról. Ezáltal sikerülhetett volna az egyházmegyétől már 4 éve távol

⁶⁰ MOL XIX-A-21-a – Sz 275/1957/Eln. 6. (A püspök és Mórász közti levélváltásra a püspök ki levéltárban az 1958. évi iktatókönyv 1684. és 1728. sora utal. Maguk az iratok nem találhatóak meg a megjelölt No.7233 csomóban. Mórász Pál több más személyi iratát eltüntették.)

⁶¹ FORINTOS 2005. 165.

⁶² Bejczy Gyula 1956. december 8-tól az irodaigazgatói teendőket látta el, 1957. januárjában tiltotta ki onnan az ÁEH. megyei előadója, Gálik István. (Vö.: SHVOY 2002. 130.) Halász Ervin a püspök személyi titkára volt, 1957. április 23-án tiltották ki Fehérvárról (Vö.: SzfvPL – 7211 – 7211/1957).

⁶³ SHVOY 2002. 133–134. – Kisberk Imre csak 1958. szeptemberében térhetett vissza Székesfehérvárra. Néhány további „függő ügy”: Büttner Ferenc provikárius, Halász Ervin püspöki titkár és Vajk Gyula bodajki esperesplébános eltávolítása a működéstől 1957. július 22-től kezdődően, melyeket a püspök megfellebbezett.

élő egykori irodaigazgató emlékétől is teljesen megszabadulni. Ráadásul a cím egy méltatlan kézből kerülhetett volna alkalmasabb személyhez, és nem bővült volna azon kinevezettek köre, melyek az állam kívánságára kerültek pozícióba. A püspök azonban előbb adta meg az új kinevezést a székesfehérvári Szent Miklós prépostságra, minthogy a cím régi birtokosa arról nyilatkozott volna. A kerekegyházi plébános viszont felháborodott a püspök tervétől. Címéről nem volt hajlandó lemondani, tiltakozásával azonnal az ÁEH elnökéhez fordult 1958. január 2-án: *„Kedves jó Elnök Úr! Megmondom őszintén, ha ezt a levelet egy esztendővel ezelőtt, az ellenforradalom fellángolása idején⁶⁴ kapom, akkor is elhamarkodottnak minősítettem volna. De ma teljesen értelmetlenül állok vele szemben. [...] Mivel én azt a címet az Á.E.H. kitüntető „előterjesztésére” kaptam, méltóztassék megengedni e sérelmes ügyben Mélyentisztelt Elnök Úrhoz fordulhassak tanácsért: mitévő legyek? Nekem semmi szándékom, hogy lemondjak a címről. Ilyen csak magasabb fokú előléptetésnél szokott előfordulni. Mert ha az adományozó kénye-kedve szerint visszavonható volna, akkor senki el nem fogadná. A pap e tisztség külső jeleit a nagynyilvánosság [sic!] előtt viseli, hát hogyan történhetné az meg, hogy ezek máról-holnapra csak úgy eltűnnek? Ki vállalna ilyet? Ne tessék félreérteni. Nem egyéni hiúság miatt tiltakozom az ilyen eljárás ellen, hanem a várható „vélekedések” miatt, amik e cím megvonását kísérik. Az ilyen eset ugyanis legfeljebb büntető jelleggel fordulhat elő az egyházi törvények értelmében. Egyénileg tehát kellemtlen volna annak megszűnése.”*

Tökölyi más húrokat is megpengetett címe megtartása érdekében. Felvette az egész papi békemozgalomra való negatív „politikai” hatás lehetőségét is: *„Mikor Székesfehérvárról Kerekegyházára kerültem, a Bács-Kiskun megyei katolikus papságtól kiérdekeltem, hogy papi békemozgalomunk megyei titkárává választott. A kalocsai és a váci egyházmegyékhez tartoznak e papok. Később a kecskeméti járás Hazafias Népfront bizottságának tagjává, majd járási elnökévé választottak meg. Azaz egyházi címemet mindig kamatoztattam a Hazafias Népfront és a békemozgalmi munkában [sic!]. A bács megyei Petőfi Népe napilap karácsonyi számában cikk jelent meg tőlem békemozgalmi tárggyal, nevem alatt a préposti egyházi cím is. [...] Tessék elképzelni, Kedves Elnök Úr, hogyan fognak vélekedni rólam és további ilyen irányú munkámról a Kiskunságban a jövőben e „cím” nélkül. Hiszen a jó munkáért elismerés jár és nem büntetés, gondolhatná mindenki jogosan. Tehát akkor nem volt jó ez a munka? Téves irányban haladt?”* Levele végén az ÁEH elnökét arra kéri Tökölyi, hogy ügyével alkalomadtán ismertesse meg magát Kádár János miniszterelnököt, aki jó ismerőse.⁶⁵ E burkolt fenyegetés ellené-

⁶⁴ Értsd: 1956 őszén.

⁶⁵ MOL XIX-A-21-a – Sz 18-1/1958/Eln. 4.

re sem lépett gyorsan az ÁEH, ahol már Mórász ügye számított fontosabbnak.⁶⁶

A problémára látszólag végül 1958 szeptemberében tett pontot Shvoy püspök azzal, hogy Tökölyi Istvánt értesítette eredeti kinevezésének érintetlenül hagyásáról; egyszersmind Mórász Pált kinevező iratának olyan értelmű módosításáról, hogy egy másik, a bökénysomlyói préposti címet adományozta neki.⁶⁷ Az érintettek ebben megnyugodtak, de a történetnek maradt egy szépséghibája: ez a cím is be volt töltve. A bökénysomlyói címzetes prépostságot 1945 óta Mezgár Lajos birtokolta, aki a rendőrségi zaklatások miatt 1951-ben kivándorolt Dél-Amerikába. Ez címvesztéssel nem járt, hiszen az egyházmegye 1955. évi schematismusa is prépostként említi. Kevésbé tűnik valószínűnek, hogy 1958 folyamán az aulának sikerült volna kapcsolatot teremtenie Mezgárral és hivatalos lemondásra bírnia.⁶⁸ Tökölyi István 1965 szeptemberében hunyt el Kerekegyházán.⁶⁹ Mórász Pál – hivatalos csere lefolytatása nélkül – ettől kezdve a székesfehérvári Szent Miklós prépostság tulajdonosának vallotta magát. E címétől csak 1970-ben vált meg, elérve a káptalanon belül az apostoli protonotáriussággal járó éneklőkanonoki stallumot.⁷⁰ (A dolog előzménye, hogy a Szentszék személyét 1969-ben minden egyházi tisztségre alkalmasnak nyilvánította.⁷¹) A bökénysomlyói címet 1966-ban Burján Imrének adományozta a püspök, kinevező iratában – a szokásostól eltérően – gondosan megkerülve azon körülmények ismertetését, melyek a címet „tényleg és jogilag üresedésben lévővé” tették.⁷² A cím eredeti birtokosa, Mezgár Lajos csak 1970 májusában hunyt el Brazíliában egy lakástűzben szenvedett égési sérülések következtében.⁷³

A kérdéskörhöz hozzátartozik még, hogy 1958 őszétől a püspökkari konferencia tagjai maguk részéről minden állami kieroszakolt kinevezést könnyebben kezeltek. Határozatuk szerint „a pápai decretummal sújtott papoknál, ha „grave damnum dioecesis”⁷⁴ fennáll, az Ordinariusok a 81. Canon lehetőségével

⁶⁶ Uott, érkeztetési széljegyzet: „az ügy szorossan [sic!] összefügg Mórász ügyével, úgy egyelőre érdemben nem intézhető. Shvoy pk-nél állandóan napirenden tartjuk, és alkalomadtán elintézzük. Addig átmenetileg irattár!”

⁶⁷ SzfvPL – No.7231 – 2906/1957.

⁶⁸ SzfvPL – No.7231 – 1449/1945, KATALOGUS 1955. 6.

⁶⁹ SzfvPL – No.7231 – 1876/1965.

⁷⁰ SzfvPL – No.7231 – 1186/1970.

⁷¹ SzfvPL – No.7228 – 223, 342/1970.

⁷² SzfvPL – No.7231 – 389/1966.

⁷³ A székesfehérvári egyházmegye jubileumi névtára 1977-ben, alapításának 200. esztendejében. Székesfehérvár, 1977. 286.

⁷⁴ Az egyházmegye súlyos kára (latin).

„kényszer hatása alatt, az illető felelősségére” cselekedhetnek. Így lett Mórász Pál provikárius, kanonok, címzetes prépost – a maga saját felelősségére. Nem élt egy ideig egyik rangjával sem.” – emlékezett Shvoy Lajos.⁷⁵

A dekrétummal sújtott papok ügye pedig még sokáig napirenden maradt. A Szentszék és a Magyar Népköztársaság tárgyalásain az 1960-as években folyamatosan előkerült, egyike volt az egyházi oldal – csekélyszámú – üttőkártyáinak. Csak Mindszenty József primás helyzetének rendezésekor, Magyarországról való kiengedésekor vonta azt vissza a Vatikán 1971-ben.⁷⁶

Egy meggátolt kinevezésről

1964 nyarán nyugállományba vonult és időlegesen hazalátogatott Lényi Vince, aki addig a székesfehérvári egyházmegye papjaként Amerikában teljesített szolgálatot: harminc éven keresztül volt a woodebridge-i magyar lelkeség vezetője. Shvoy Lajos püspök ebből az alkalomból az 1960 óta üresedésben lévő borbálapusztai apáti címmel kívánta kitüntetni papját, amelynek engedélyeztetéséért 1964. szeptember 5-én fordult közvetlenül az ÁEH elnökéhez. Mivel az írott források kissé hiányosak, csak valószínűsítjük, hogy az ÁEH végül megakadályozta ezt a kinevezést. A püspöki aula ugyan 1964 októberében előkészítette egy kinevező okmány szövegtervezetét Lényi Vince számára – de sokatmondó, hogy ez már más méltóságra, a székesfehérvári Szent Miklós prépostságra vonatkozott.⁷⁷ Arra, melyet ekkor hivatalosan Tökölyi István birtokolt, és amelyre Mórász Pál áhítozott. Így nem tételezhetjük fel, hogy ez az okirat hivatalos formában kiadásra került. Vélekedésünket megerősíti, hogy 1965 decemberében – amikor „csomagban” egyszerre több kitüntetéshez próbálta a püspök az állami hozzájárulást megszerezni – ismét feltűnt az iratokban Lényi neve potenciális cím-várományosként. Az ügyintézés folyamán azonban – még 1966 húsvétját megelőzően – Lényi Vince elhunyt, kinevezésére már nem kerülhetett sor. Szokatlanul részletes nekrológja sem említi meg, hogy elnyerte volna a prépostságot.⁷⁸

E kinevezés megakadályozásának kérdése azért roppant érdekes, mert 1964 ősze általánosságban az enyhülés képét mutatta a Magyar Népköztár-

⁷⁵ SHVOY 2002. 139. Vö.: SzfvPL – No.7227 – Sz.N./1958: Az 1958. október 17-i püspökkari konferencia 10. napirendi pontja.

⁷⁶ SZABÓ Csaba: A Szentszék és a Magyar Népköztársaság kapcsolatai a hatvanas években. Bp., 2005. 32–35.; valamint a kötetben a 20., 25., 26., 65., 67., 77., 78., 86., 90., 92., 109., 116., 119., 120., 121., 123., 124. 127., 128., 129., 130., 136. és 139. sorszámmal közölt dokumentumok.

⁷⁷ SzfvPL – No.7321 – 1679/1964., SzfvPL – Litterae Encyclicae 1966/III. 11. (5990/1966).

⁷⁸ SzfvPL – No.7321 – 389/1966. , SzfvPL – Litterae Encyclicae 1966/III. 11. (5990/1966).

saság és a katolikus egyház összetett viszonyrendszerében. Ekkor írta alá a Szentszékkal az állam a máig vitatott részleges megállapodást, melynek nyomán új püspöki kinevezésekre kerülhetett sor, és a Vatikáni Zsinat aktuális ülészakára is népes püspöki küldöttség utazhatott ki Rómába – ha nem is mindenki kapta meg e kegyet. Shvoy Lajos például nem kapott útlevelet...

További érdekességek

Elgondolkodtató egy további kinevezés okirata is. 1967-ben *Marlok István* kapott apáti címet. Az okirat fogalmazatán azonban *Barbély Pál* neve és hivatalai szerepelnek, melyet áthúztak és tollal javítottak tisztázása előtt. Felvetődik a kérdés, hogy itt is állami beavatkozás nyomára bukkanunk-e, de véleményünk szerint a válasz negatív, a magyarázat sokkal prózaibb. Vélhetően a püspöki aula egyik munkatársa hibázott. A fogalmazatot készítő személy egyszerűen összemosta Barbély Pál főesperesi és Marlok István címzetes apáti kinevezését. Ezek egy időben futó ügyek voltak, közvetlenül egymás utáni iktatószámmal. Nem valószínű, hogy az ÁEH egy kisebb súlyú kitüntető cím ellen vétőt emelt volna, ha ugyanakkor az érintett kinevezését egy tényleges feladatkörrel járó posztra engedte.⁷⁹

Érdekes epizódja a székesfehérvári egyházi kitüntetések történetének egy 1986-ban lezajlott címcseréje. Amikor az aranymisézés zsámbéki plébános, *Varga Lajos* préposti címet nyert, a nevében az egykori zsámbéki premontrai prépostsághoz kötődő cím birtokosa, *Neményi Lajos* máriaremetei plébános egy másik kitüntetés ellenében felajánlotta 1969 óta birtokolt sajátját. Ez egyfelől nemes gesztus volt az erősen lokálpatrióta Varga Lajos felé, másfelől *Neményi Lajos* sem csinált „rossz vásárt”, hiszen így a legelegánsabb címhez jutott: az egykor Szent István által alapított társaskáptalan préposti címéhez, amely a hajdani székesfehérvári királyi bazilikához, a romjaiban is impozáns méretű Nagyboldogasszony templomhoz kötődött...⁸⁰

Nagy valószínűséggel – más, nevesített indokok mellett – a békepapok kierőszakolt egyházi kitüntetései is okozhatták azt, hogy az egyházmegye papjai közül többen elhárították az efféle megtiszteltetéseket. 1963-ban általános meglepetést keltve *Keszi József* csákvári és *Ohmüllner Márton* vértesszőlári plébános is – egymástól függetlenül – visszakozásra kérte a püspököt. A paptársak egykorú vélekedése szerint Keszi esperes döntése mögött valami régi sérelme húzódott meg, míg Ohmüllner tettét közelgő

⁷⁹ SzfvPL – No.7321 – 1326/1967.; ill. Protocollum 1967.

⁸⁰ SzfvPL – No.7321 – 878/1986.

nyugdíjazásával magyarázták.⁸¹ E pletykákat nem erősíthetjük meg: Keszi József fennmaradt levelei nem tanúskodnak sértettségről, Ohmüllner Márton érvelése a kész kinevező okiratot visszaküldő, majd később ezért mentegetőző leveleiben is egész más síkon mozog.⁸² Mivel ezt egyénisége hű lenyomatának érezzük, érdemesnek tartjuk szó szerint idézni: „*nagyon köszönöm Püspök Atya jóságát, de nagyon és alázattal kérem Püspök Atyát, szíveskedjék eltekinteni e kinevezéstől, mert lelkiismeretem szerint nem tudom elfogadni e címet. Mert 1939 óta szinte állandó tanításom az,⁸³ hogy világi papot semmiféle cím, rang nem érdekelheti. Ami bennünket érdekeljen: ez az Istennel állandóan egyesült papi élet, a hűséges, a buzgó, a szorgalmas, a tiszta, az Alter Christus-élet. Ezt hirdetem, kb. 25 év óta. Ha én most egy ilyen címet elfogadnék, akkor volt Tanítványaim és sok más Paptestvérem lelkében zavar támadhat. (S a dolog természetéből folyik, hogy önmagammal is ellentmondásba jutnék, amit mindenképp szeretnék elkerülni.) [...] Őszintén kijelentem, hogy e kinevezés elhárításával és az okmány visszaküldésével Püspök Atyát semmiképp megbántani nem akartam. Ha Püspök Atya úgy ítéli, hogy én mégis hibáztam, ezennel alázatosan bocsánatot kérek. Őszintén sajnálom és fájdalom, ha Püspök Atyát megbántottam volna. [...]*” Levelét papi hitvallásával zárja: „*...kijelentem, hogy igaz jóakarattal akartam a papi életemet leélni. Teljes hűséggel akartam szolgálni az Istent, az igaz Egyházat, a Híveket. És a jó Isten szerint teljes hűséggel akartam szolgálni édes magyar Hazámat.*”⁸⁴

⁸¹ ÁBTL 3.1.2 M–23166/1 „Szirmai Béla” 247-248.

⁸² SzfvPL – No.7321 – Sz.N., ill. 1739/1963.

⁸³ Ohmüllner Márton 1939–1951 között a székesfehérvári szeminárium spirituálisaként több papi generáció mestere volt.

⁸⁴ SzfvPL – No.7321 – 1739/1963.

MELLÉKLET
A székesfehérvári püspökség címzetes apátjainak és
prépostjainak archontológiája
1945–1990⁸⁵

Címzetes apátok

SZENT MIKLÓSRÓL NEVEZETT ERCSI-I APÁT

<i>személynév</i>	<i>kezdő év</i>	<i>záró év</i>	<i>címtől megválás oka</i>
Kisteleki István	1940	1949	lemond
Dömötör István	1949	1969	halálozás
Kenéz Rudolf	1970	1987	halálozás
Gévai László	1988	1996	halálozás

SZENT PANTALEONRÓL NEVEZETT RÁCKEVEI APÁT

<i>személynév</i>	<i>kezdő év</i>	<i>záró év</i>	<i>címtől megválás oka</i>
Aradi Ignác	1938	1969	lemond
Mátyás Kálmán	1969	1974	halálozás
Oszkó János	1975	1978	halálozás
Gavora Béla	1980	–	–

MINDENSZENTEKRŐL NEVEZETT BARACSKAI APÁT

<i>személynév</i>	<i>kezdő év</i>	<i>záró év</i>	<i>címtől megválás oka</i>
Büttner Ferenc	1938	1965	lemond
Ásguti Ádám	1966	1978	halálozás
Langhammer János	1980	1986	halálozás
Lendvay Zoltán	1986	2004	halálozás

SZENT BORBÁLÁRÓL NEVEZETT (SZENT)BORBÁLA(PUSZTA)I APÁT

<i>személynév</i>	<i>kezdő év</i>	<i>záró év</i>	<i>címtől megválás oka</i>
Preiner István	1942	1960	halálozás
Marlok István	1967	1995	halálozás

⁸⁵ A szövegben dőlt szedéssel emeljük ki azon különleges helyzeteket, melyet tanulmányunkban érintettünk.

Címzetes prépostok

NAGYBOLDOGASSZONYRÓL NEVEZETT SZÉKESFEHÉRVÁRI PRÉPOST

<i>személynév</i>	<i>kezdő év</i>	<i>záró év</i>	<i>címtől megválás oka</i>
Kuthy István	1950	1966	lemond ⁸⁶
Tölgyes Kálmán	1966	1975	lemond
Kisteleki Antal	1975	1980	halálozás
Angeli András	1980	1983	halálozás
Szentirmai Károly	1983	1984	halálozás
Neményi Lajos	1986	2003	halálozás

SZENT MIKLÓSRÓL NEVEZETT (FALAKON KÍVÜLI)
SZÉKESFEHÉRVÁRI PRÉPOST

<i>személynév</i>	<i>kezdő év</i>	<i>záró év</i>	<i>címtől megválás oka</i>
Szabó Jenő	1940	1949	halálozás
Hajós József	1949	1952	lemond
<i>Tökölyi István</i>	1952	1957	<i>megvont cím⁸⁷</i>
<i>Mórász Pál</i>	1957	1958	<i>módosított kinevezés</i>
<i>Tökölyi István</i>	1958	1965	<i>„érintetlenül hagyott kinevezés”</i>
<i>Mórász Pál</i>	1965	1970	lemond
Pelsóczy Ferenc	1970	1995	halálozás

SZENT PÉTERRŐL NEVEZETT SZÉKESFEHÉRVÁRI PRÉPOST

<i>személynév</i>	<i>kezdő év</i>	<i>záró év</i>	<i>címtől megválás oka</i>
Kéri Nándor	1938	1968	halálozás
Ormai Gusztáv	1969	1994	halálozás

KERESZTELŐ SZENT JÁNOSRÓL NEVEZETT ZSÁMBÉKI PRÉPOST

<i>személynév</i>	<i>kezdő év</i>	<i>záró év</i>	<i>címtől megválás oka</i>
Mayer József	1943	1969	halálozás
Neményi Lajos	1969	1986	lemond (csere) ⁸⁸
Varga Lajos	1986	1995	halálozás

⁸⁶ Kuthy István már haldoklott, amikor lemondó nyilatkozatát aláírta. SzfvPL – No.7231 – 389/1966, Bejczy Gyula levele Halász Ervinhez.

⁸⁷ Mórász Pál és Tökölyi István kinevezései körüli problémákról lásd a tanulmányt.

⁸⁸ Neményi Lajos és Varga Lajos címcseréjéről lásd a tanulmányt.

MŰHELY

SZENT EUSZTACHRÓL NEVEZETT CSUTHI PRÉPOST⁸⁹

<i>személynév</i>	<i>kezdő év</i>	<i>záró év</i>	<i>címtől megválás oka</i>
Braun Gyula	1938	1952	halálozás
Vajk Gyula	1952	1994	halálozás

MEGVÁLTÓRÓL (VAGY ÜDVÖZÍTŐRÓL) NEVEZETT BÖKÉNYSOMYLÓI PRÉPOST

<i>személynév</i>	<i>kezdő év</i>	<i>záró év</i>	<i>címtől megválás oka</i>
<i>Mezgár Lajos</i>	1945	1970 ? ⁹⁰	halálozás?
<i>Mórász Pál</i>	1958	1965	csere
<i>Burján Imre</i>	1966	1990	halálozás
Török József	1991	–	–

SZENT MIKLÓSRÓL NEVEZETT SZIGETMONOSTORI PRÉPOST

<i>személynév</i>	<i>kezdő év</i>	<i>záró év</i>	<i>címtől megválás oka</i>
Doroszlai Béla	1950	1961	halálozás
Turzó Antal	1966	1986	halálozás
Lauber Benedek	1987	–	–

SUMMARY

GERGELY MÓZESSY

„For his services rendered...” — Contributions of Székesfehérvár to the party – state’s manipulation over church honours

It’s a Hungarian speciality of Church history to confer the titles of abbot and provost of monasteries destroyed in the storms of history as honours. Its right belonged to the king until 1918, later it was transferred to the individual bishops. After 1950, however, the Communist dictatorship invaded this sector of ecclesiastic life – without having been authorized by any law.

The formula „with the consent of State Office for Church Affairs” appeared in the text of conferring honours of Székesfehérvár from 1952; it remained in different forms until 1983. Nevertheless, the small subtleties of compositions often give evidence about who was honoured by the bishop under state pressure, and who was by the bishop’s own will. In 1957 a Vatican decree condemned more „peace priests” inordinately loyal to the state. The state used every means to rehabilitate these people, including honours as compensation. After 1958 the Hungarian Catholic Episcopacy took the view that to avoid the greater harm of the dioceses the bishops can act freely on the concerned people’s responsibility.

The bishop of Székesfehérvár had the right to give 11 titles of abbot and provost. The study gives details about the cases when the state’s intervening either with forced or hindered nomination in the honouring culture of the Church can be realized. *(Translated by the Author)*

⁸⁹ 1952 előtt „Szent Lestyánról nevezett csóti” címmel, de egy ízben felbukkan Szent István titulus is.

⁹⁰ Mezgár Lajos, Mórász Pál és Burján Imre hivatalviselése körüli problémákról lásd a tanulmányt.